

Benedek József (szerk.) (2020): Erdély. Tér, Gazdaság és Társadalom

(Iskola Alapítvány Kiadó – Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár, 687 o.)

ELEKES TIBOR

ELEKES Tibor: egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Műszaki Földtudományi Kar, Földrajz-Geoinformatika Intézet, Társadalomföldrajz Intézeti Tanszék; 3515 Miskolc-Egyetemváros; ecoeti@uni-miskolc.hu; <https://orcid.org/0000-0002-9381-7313>

Tibor ELEKES: associate professor, Department of Human Geography, Institute of Geography and Geoinformatics, Faculty of Earth Science and Engineering, University of Miskolc; H-3515 Miskolc-Egyetemváros, Hungary; ecoeti@uni-miskolc.hu; <https://orcid.org/0000-0002-9381-7313>

Egy közel két évtizede elkezdődött kutatómunka újabb összegzéseként értékelhető a kötet, amely – amint a kiváló szerkesztő, szervező Benedek József írja – tényszerű feltárást szándékozik nyújtani Erdély jelenéről, a geopolitikai, földrajzi, regionális, demográfiai és gazdasági folyamatokról, különös hangsúllyal a közelmúlt értékelésére. A kötet 29 szerzője közül sokan több évtizedes kutatói és oktatói múlttal rendelkező, kiváló szakemberek (Vincze Mária, Kocziszky György, Benedek József), a szerzők nagyobb része azonban a fiatalabb generációhoz tartozó erdélyi egyetemi oktató, kutató. Túlnyomó többségük a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, ketten a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen dolgoznak. A szerzők munkáiban a tárgyilagos, politikamentes értékítélet érvényesül.

A Lönhárt Tamás által írt alapos, jól sikerült történeti áttekintés ismert folyamatok, események új árnyalataira hívja fel a figyelmet a monografikus munka első részének első fejezetében. A 90 oldalnyi összegzés egyik vezérfonala a fel-, illetve leértékelődő nagyhatalmak érdekeihez, az ideológiákhoz való igazodás mellett a nemzeti érdekek leghatékonyabb érvényesítése a jellegzetes „köztes-európai” térségben. A szerző elsősorban a geopolitikai nyertesek, valamint a vesztesek tevékenységét elemzi és értelmezi az utóbbi száz év legfontosabb történelmi fordulópontjai viszonylatában.

Az „Erdély a Magyar Királyság pénzügyi közvetítő rendszerében (1867–1918)” című fejezet szerzője a több évtizedes kutatói-oktatói tevékenységgel rendelkező, a témakört kiválóan ismerő Kocziszky György. A makrogazdasági összefüggéseket feltáró munka a kor monetáris politikájának, hitelintézeti struktúrájának, intézményrendszerének vizsgálata alapján készült.

A történelmi fejlődést bemutató harmadik fejezetben Nagy Róbert és Hunyadi Attila a gazdaság és a társadalom 1918–1989 közötti szakaszainak sajátosságait, a mezőgazdaság és a szövetkezetek, az infrastruktúra, valamint az ipar tér- és időbeli jellemzőit ismertetik.

Török Ibolya, Veres Valér, valamint Kerekes Kinga és Molnár Judit az 1990 utáni időszak népesedési, munkaerőpiaci folyamatait összegzik a kötet második, „Humán erőforrások” című részében. Vizsgálják többek között az erdélyi és az országos népességfogyás, a demográfiai öregedés okait, mértékét, térbeli jellemzőit, a több mint 1,2 milliós erdélyi magyarság regionális demográfiai sajátosságait. Elemzik a természetes fogyás és a kivándorlás hatását a foglalkoztatottak számának alakulására, továbbá országos összehasonlításban mutatják be az 1,8 millió erdélyi foglalkoztatott ágazatok szerinti megoszlását (1990-ben 8 millió, 2018-ban Románia 19,4 millió lakosából 5 millió volt alkalmazott).

„Felkészületlenül” érte a több évtizedes bezártságban, információszegénységben élő romániai társadalmat az 1989. decemberi eseménysorozat. Az 1990-es évek elejének politikai, gazdasági hibái után egy évtizednyi idő alatt létrejött az a gazdasági-társadalmi réteg, amelynek segítségével megvalósulhatott az átmenet a piacgazdaságra, a pluralista társadalomra. A sajátos fejlődési időszakot a 2008-ban kitörő válság szakította meg. Ezt követte egy újabb fellendülés, a felzárkózási folyamat az EU-átlaghoz, elsősorban a kelet-közép-európai országok szintjéhez, amit a 2020-ban megjelenő világválság tört meg. A könyv harmadik-hatodik része ez utóbbi közel három évtized társadalmi, gazdasági folyamatait, a fejlődési és fejlesztési lehetőségeket összegzi, elsősorban a gazdasági ágazatokra fókuszálva.

Erdély versenyképességének alakulását Székely Imre az európai és világgazdasági trendeket tükröző romániai és erdélyi makrogazdasági adatok, folyamatok magyarázatával szemlélteti. Rácz Béla és Csíki Ottó az innovációt és a vállalati versenyképességet az erdélyi régiók, megyék és a vállalatok mérete szerint elemzi. Vincze Mária és Bíró Boróka Júlia tanulmánya a mezőgazdaság átalakulásának fontosabb tendenciáit tekinti át. Az 1990 utáni évtizedek alatt az országban és Erdélyben egyaránt keveset változott a mezőgazdasági területek földhasználati ágazati megoszlása, miközben felértékelődött az olajos növények termesztése, többszörösen csökkent a cukorrépa vetésterülete, kétötödére apadt a szarvasmarha-, közel harmadára a sertésállomány, ugyanakkor megduplázódott a mezőgazdasági gépállomány. Szász Levente és Csíki Ottó tanulmánya rámutat arra, hogy a romániai átlaghoz képest az erdélyi GDP-ben nagyobb arányt képviselnek az ipar, a kereskedelem, a közszolgáltatások és az ingatlankereskedelem, viszont sokkal kisebb a pénzügyi szolgáltatások, a professzionális szolgáltatások és a mezőgazdaság jelentősége. A legtöbb külföldi működő tőke az erdélyi nagyvárosokba, a legkevesebb a hegyvidéki, „rurálisabb jellegű” megyékbe érkezett, és a legnagyobb vállalatok jelentős része külföldi tőkével működik. Avornicului Mihai-Constantin, Szócs Izabella és Alt Mónika Anetta tanulmánya arról számol be, hogy növekszik az online vásárlás aránya, a multinacionális hiper- és super-

market-hálózatok mellett csökkenő számban ugyan, de jelen vannak a helyi kiskereskedelmi üzletek. 2018-ban Erdélyben közel 60 kiskereskedői üzletlánc működött. A romániai bankszektorban 2019 júniusában a hitelintézetek összes eszközének 74,5 százalékát külföldi tőkével rendelkező hitelintézetek fedezték. A hitel- és betétállományok egy főre jutó értéke a három regionális jelentőségű nagyváros által irányított Kolozs, Brassó és Temes megyékben a legmagasabb, míg a hitelfelvétel Krassó–Szörény, Hargita, Kovászna, Hunyad és Szilágy megyében a legkisebb mértékű – derül ki Dézsi-Benyovszky Annamária és Bálint Csaba tanulmányából.

A kötet a továbbiakban a turizmust elemzi. A fejezet szerzője, Horváth Alpár a vonatkozó szakirodalom egy részének felhasználásával próbál viszonylag egységes turizmusföldrajzi értékelést nyújtani Erdély területéről. Az aktuális turisztikai vonzerőket és termékeket a turizmus ágazatai szerint csoportosítva, természetföldrajzi tájegységek szerint tárgyalja. A szálláshely-statisztika a növekedést mutató 2008–2018 közti időszakból közöl adatokat.

Fejlesztésre vár a gazdasági-társadalmi fejlődés egyik alapfeltétele, az infrastruktúra, írja Máthé Csongor. Az úthálózat, azon belül különösen a gyorsforgalmi úthálózat fejlesztése nem tartott lépést a szállítási eszközök, az áru- és személyforgalom gyors növekedésével, romlott a közlekedésbiztonság, a túlterhelt hálózat lassítja a gazdaság kibontakozását. Az útminőségre és a meglévő infrastruktúrára fordított beruházások tekintetében Románia 2018-ban az utolsó helyen állt az Európai Unióban. Az 1990 után magánkézbe került vasúti közlekedés közel három évtizedes hanyatlása napjainkig tart, a szerényebb jelentőségű vízi szállítás fejlesztésével kapcsolatos tervek is csak részben valósultak meg. Ugyanakkor látványosan fejlődött a légi közlekedés és a telekommunikáció.

A gazdasági helyzetet lényegesen meghatározza az energetika fejlettsége is. Ennek kapcsán a romániai, illetve az erdélyi hagyományos energiaforrásokat, valamint a megújuló energiák fajtáit, hasznosítási lehetőségeit összegzi röviden Lakatos Artur, Nagy Egon és Sebestyén Tihamér tanulmánya.

Meghatározó jelentőségűvé válhatnak a társadalmi ellátórendszerek, elsősorban az egészségügy, az oktatás, a kutatásfejlesztés, valamint a szociális ellátás minősége. A romániai, ezen belül a romániai magyar oktatási rendszert, ennek történetét, helyzetét Magyarai Tivadar mutatja be. A romániai iskolai népesség 5,1 százaléka magyar nyelven tanul, a magyar anyanyelvű iskoláskorúak aránya 5,6%. Sajnálatosan mind az országos, mind az erdélyi közoktatásban tapasztalható a már korábban kialakult területi egyenlőtlenségek erősödése. Veres Valér a felsőoktatás kérdéseivel foglalkozik. Magas színvonalú szakemberképzés folyik a magyar nyelvű oktatást is biztosító Babeş-Bolyai Tudományegyetemen és a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen. A jelentős magyarországi anyagi támogatással létrehozott, a Partiumi Keresztény Egyetemet is magába foglaló Sapientia – Erdélyi Magyar Tudományegyetem fakultásai Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Csíkszeredában működnek. A romániai K+F kiadások 2013–2017 közötti növekedését a vállalati szféra biztosította, amely 2017-ben a K+F kiadá-

sokból közel kétszer annyit finanszírozott, mint a kormányzat. Szabó Béla bemutatja, hogy 2010–2016 között stagnált a romániai kórházi ágyak száma, ugyanakkor 10–30% százalékkal növekedett az orvosok, fogorvosok és gyógyszerészek száma, azonban a növekedés a városokba összpontosult. Hasonló folyamat játszódott le az erdélyi régiókban is. 1990–2018 között a születéskor várható élettartam a nőknél 72,7-ről 79,4-re, a férfiaknál 66,6-ről 72,4 évre növekedett, de még mindig jelentős a lemaradás az EU átlagától.

A kötet utolsó részében Török Ibolya, Benedek József, Kerekes Kinga és Balla Emese, továbbá Horváth Réka az erdélyi régiók fejlettségét és a fejlesztéspolitika témakört összegzik. A három erdélyi fejlesztési régió rövid jellemzését a megyék versenyképességi típusok szerinti besorolása követi. 1990 után egy kiegyensúlyozatlan, erősen polarizált, felerősödő perifériákkal jellemezhető térszerkezet alakult ki Romániában. A főváros erőteljes fejlődése, a fejlesztési valamint a történeti régiók, a megyék, a nagyváros és vidék közötti fokozódó gazdasági szintkülönbség a divergencia erősödéséhez vezetett. Az összlakosságot tekintve jelentős egyes területek marginalizációja, a szegénység különösen a roma lakosság által lakott településeken, térségekben jellemző. Az EU-s támogatásoknak köszönhetően az utóbbi tíz évben jelentősebb előrelépés történt a vidékfejlesztés területén.

A tanulmányokat jó minőségű, tartalmas ábrák támasztják alá, szemléltetik, igaz, az anyanyelvi kultúránk részét képező magyar földrajzi nevek használata nem érvényesül mindegyik térképen. A kartográfiai szintézist Szász Levente és Csiki Ottó nyújtja a kilencedik fejezetben, az ábrákat az erdélyi vonatkozású, más tudományterületeken megjelent munkákban is használt térképjelek, grafikai szimbólumok, piktoqramok teszik szemléletesebbé, befogadhatóbbá az olvasó számára.

Gazdag, a hozzáférhető legújabb statisztikai adatbázisokra épülő jelenség- és folyamatismertetés jellemzi a kötetet, az erdélyi sajátosságokat az országos és az európai folyamatokkal, adatokkal párhuzamba állítva. A szerkesztő által „ígért” tényyszerű feltárás teljes mértékben megvalósult e kiváló, interdiszciplináris, rendszerszemléletű tanulmánykötetben, amit teljes meggyőződéssel ajánlok mindazoknak, akik érdeklődnek Erdély történelme, társadalma, gazdasága, és különösen az utóbbi három évtizedben lezajlott változások iránt.

A kötet gazdagítja az elmúlt három évtizedben megjelent, Erdély geopolitikai, földrajzi, regionális, gazdasági és társadalmi folyamatait összegző könyvek sorát (lásd Horváth 2003, 2006, 2009; Benedek et al. 2012), aktualizálja a korábban leírt folyamatokat, jelenségeket. Várható, hogy a világjárvány jelentős mértékben megváltoztatja e térség gazdasági, társadalmi arculatát is. Jelen kötet kiindulópont lehet a napjainkban folytatott (például Elekes et al. 2020; Szilágyi et al. 2020; Kocziszky 2021), illetve a következő évtizedek kutatásaihoz, segítséget nyújthat akár a szerzők, akár bármely olvasó számára a történetek átgondolásához, a járvány utáni újrakezdéshez, újratervezéshez.

Irodalom

- Benedek J., Csíki L., Dövényi Z., Elekes T., Léphaft Á., Máthé Cs., Nagy E., Pál Z., Török I., Vajda M., Veres V., Wanek F. (2012): Erdély. In: Dövényi Z.(szerk.): *A Kárpát-medence földrajza*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 971–1129.
- Elekes, T., Szilágyi, F. (2020): Administrative, spatial and demographic changes in Székelyland since the Treaty of Trianon to the present day. *Regional Statistics*, 1., 120–132. <https://doi.org/10.15196/RS100107>
- Horváth Gy. (szerk.) (2003): *Székelyföld*. MTA Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs
- Horváth Gy. (szerk.) (2006): *Északnyugat-Erdély*. MTA Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs
- Horváth Gy. (szerk.) (2009): *Dél-Erdély és Bánság*. MTA Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs
- Kocziszky Gy. (szerk.) (2021): *Észak-Magyarország. A Kárpát-medence régiói* 15. HVG–ORAC, Budapest
- Szilágyi, F., Elekes, T. (2020): Changes in administration, spatial structure, and demography in the Partium region since the Treaty of Trianon. *Regional Statistics*, 1., 101–119. <https://doi.org/10.15196/RS100104>